

Pályaválasztási nehézségek vizsgálata középiskolás diákok körében¹

*Olteanu Lucián Líviusz**

DOI: 10.21549/NTNY.40.2023.1.2

Jelen tanulmány célja, elemezni azt, hogy a Pályaválasztási nehézségek kérdőív (CDDQ; Gati, Krausz & Osipow, 1996) és a Pályaválasztási faktorok gyűjteménye (Career Factors Inventory – CFI; Chartrand et al., 1990) vizsgálati eszközök által kinyert, a pályaválasztási nehézségekre vonatkozó adatok eredményeit hogyan befolyásolja a középiskolás vizsgálati személyek életkora és neme, külön-külön, illetve egymással kölcsönhatásban.

Kulcsszavak: pályaválasztás, pályaválasztási nehézségek, pályaaorientáció, döntéshozatal

Bevezetés

A pályaaorientációs tanácsadás alapvető célja, hogy támogassa a tanácsot kérő személyt és segítsen neki megbirkózni a pályaválasztási folyamat során felmerülő nehézségekkel. Ennek megfelelően a tanácsadás lényegi eleme azon egyedi nehézségek beazonosítása, amelyek gátolják az egyént abban, hogy döntésre jusson (Gati & Itay, 2005). A pályaválasztási tanácsadást segítő diagnosztikában egyaránt kiemelkedő szerepe van az önértékelő kérdőíveknek és a pszichológiai teszteknek, ezek egymást kiegészítő módon alkalmazhatóak. Az önértékelő kérdőívek a tágabb felhasználói kör számára is elérhetőek, és segítenek azonosítani azokat a személyeket, akiknél a pszichológiai tesztek alkalmazása is indokolt. A pályaaorientációs beavatkozást a személy szükségleteit figyelembe véve kell alkalmazni – mindazonáltal nem mindenkinek van szüksége egyéni tanácsadásra, illetve pszichológiai tesztelésre.

Mivel a pályaaorientáció elméleti háttere nagyon gazdag, jelen tanulmány keretei között csak a legjelentősebb magyarországi és nemzetközi események és elméletek összefoglalására van mód. A magyarországi pályaválasztással, illetve pályaaorientációval foglalkozó főbb elméleti kutatók között mindenképpen meg kell említeni

- Nagy Lászlót, aki 1924-ben Budapesten alakította meg első laboratóriumát, ezzel segítve a pályaválasztási kutatások fellendülését (Baranyai, 1932),
- Schnell Jánost, aki 1929-ben létrehozta az első gyermeknevelési tanácsadó hálózatot (Szatmári, 2017),
- Mérei Ferencet, akinek A pályaválasztás lélektana című könyve (1942) nagy hatással volt a pszichológia tudományának fejlődésére,
- Csírszka Jánost, aki már 1963-ban a pályaválasztás folyamatjellegű megközelítését hangsúlyozta,
- Rókusfalvi Pált, aki tevékenységi körének köszönhetően (1963, 1969, 1982) sikeresen definiálta a pályaválasztási érettség és a pályaaérettség fogalmát és feltételrendszerét (Juhász, 2018),
- Völgyessy Pált, aki az 1970-es években a pályaválasztási döntések előkészítésének folyamatával és rendszerének kialakításával foglalkozott. Ebbe a munkába később bekapcsolódott Szilágyi Klára is.

1. Jelen tanulmány, A pályaválasztás neveléstudományi aspektusai PhD értekezés 2.1. alfejezet alapján készült.

* Főiskolai adjunktus, Gál Ferenc Egyetem, luciolteanu@gmail.com

- Ritoók Pálnét, aki 1993-ban megalapította az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a szakpszichológus-képzési rendszeren belül a tanácsadó szakirányt,
- és Zakar Andrást, aki 1991-ben az érdeklődés aspektusából foglalta össze a pályaválasztási folyamatot.
- Napjainkban alapkövetelménnyé vált az élethosszig tartó tanulás és az ezt az irányvonalat hangsúlyozó életút-támogató pályaeorientáció, amelynek fontos képviselője Borbély-Pecze Tibor Bors (Olteanu, 2022).

A pályaválasztás világában fontos lépés volt a statikus elméletekről a folyamat jellegű elméletekre való koncepcióváltás mint pl.: pályaeorientáció, pályaeorientáció. Manapság leginkább a VUCA (volatility – változékonyság, uncertainty – bizonytalanság, complexity – komplexitás, ambiguity – kettősség) ideának megfelelően kell előkészülnünk pályakoncepciónk kialakítása során. Ez a fogalom olyan helyzetekre utal, amikor minden kiszámíthatatlan, és szinte bármi vagy annak az ellenkezője is megtörténhet a szereplőkkel (Stiehm, 2002).

Az aktuális pályaeorientáció, pályaeorientáció alakulását befolyásoló elméletek közül az alábbiak játszanak meghatározó szerepet: a tervezett véletlenek elmélete (Krumboltz, 2009), a munka és identitás elmélete (Blustein, 2008) és a narratív tanácsadás módszere (Savickas, 2012). Továbbá a pályaeorientáció aspektusából jelentős pozitív hatással volt a CMS (career management skills – életpálya-építési kompetenciák) kompetenciarendszerének a bevezetése, amely abból a feltételezésből indul ki, hogy az egyén képes arra, hogy az információkat koherensen összegyűjtse, értelmezze, és összhangba hozza a céljaival a munkaerőpiaci lehetőségeknek megfelelően (Sultana, 2011; ELGPN, 2012). Az életpálya-építési kompetenciák fő célja a tanulók társadalmi beilleszkedésének elősegítése, személyiségük formálása. Olyan képességeik fejlesztése, amelyek segítségével társadalmi környezetükben különböző alternatívák ismeretében és cselekvési formák birtokában tudnak számukra ismeretlen szituációkban is eligazodni, és az általános emberi és polgári normáknak megfelelően viselkedni. Továbbá célja a fiatalok társadalmi tájékozottságának, tájékozódási képességének fejlesztése, illetve, hogy képesek legyenek a gazdasági jelenségeket megérteni.

A pályafejlődés egy életen át tartó folyamat, amely folyamatos döntéshozatali készséget feltételez. Ez egy olyan folyamat, melynek során állandó információszelekciót hajtunk végre. Az eközben működésbe lépő kognitív funkciók arra készítik az egyént, hogy szubjektív és objektív értékítéleteket hozzon. Egy fiatal a pályairány meghatározása során még nem tud az életpaszatlatára hagyatkozni, amely majd az évek során kialakul, hanem elsődlegesen a család, az iskola és a kortársak hatására teljesedik ki a saját elképzelése, hogy milyen lesz a jövője. Ezért amikor a jövőjüket tervezik, az elképzeléseik, a vágyaik játsszák a főszerepet. Minél tudatosabban és tisztábban reprezentálják a jövőképeket, annál valószínűbb, hogy megalapozott döntést tudnak meghozni (Walsh & Osipow, 1988).

A pályaválasztási döntést vizsgáló kutatások nagyrésze a kulturális-etnikai, valamint a nemi különbségekre fókuszál (Meier, 1991; Tinsley, 1992; Fouad, 1993). A kiemelkedő döntések meghozatala, kivétel nélkül komplex kihívás elé állítja az egyént, amely során gyakran nehézségeket, dilemmákat és akár döntésképtelenséget élhet meg. A kutatók különböző elméleti megközelítéseket alkalmaztak a pályaválasztási döntésképtelenség vizsgálatára. Ezek mindegyike más-más aspektusokra fektette a hangsúlyt. A pszicho-dinamikai megközelítés például (lásd Bordin & Kopplin, 1973) az egyén problémái, belső forrásai, nem pedig megfigyelt tünetei szerint próbált meg osztályozni.

A pályaválasztással kapcsolatos empirikus kutatás eddig arra fókuszált, hogy olyan mérőeszközöket fejlesszen ki, amelyek segítségével vizsgálhatóvá válnak a pályaválasztási döntésképtelenség során megnyilvánuló egyéni különbségek. Ezek közé a mérési módszerek közé tartozik a pályaválasztási skála (*Career Decision Scale* – CDS; Osipow, Carney & Barak, 1976; Osipow, Carney, Winer, Yanico & Koschier, 1987; Osipow & Winer,

1996); a hivatással kapcsolatos helyzetet leíró skála (*My Vocational Situation Scale – MVS*; Holland, Daiger & Power, 1980); a hivatásválasztási skála (*Vocational Decision Scale – VDS*; Jones & Chenery, 1980); a pályaválasztási profil (*Career Decision Profile – CDP*, mely a VDS felülvizsgálatán alapul; Jones, 1989); a viselkedési döntésképtelenség skálája (*Behavioral Indecision Scale – BIS*; Fuqua & Hartman, 1983); a pályaválasztási önhatékonysági skála (*Career Decision Making Self-Efficacy Scale – CDMSE*; Taylor & Betz, 1983); a pályaválasztás diagnosztikai kiértékelése (*Career Decision Diagnostic Assessment – CDDA*; Bansberg & Sklare, 1986; Larson, Busby, Wilson, Medora, & Allgood, 1994); a pályaválasztási bizonytalansági kérdőív (*Career Factors Inventory – CFI*; Chartrand, Robbins, Morrill, & Boggs, 1990); a pályát korlátozó tényezők tára (*Career Barriers Inventory – Swanson & Tokar, 1991*) valamint a pályaválasztással kapcsolatos képzetek összessége (*Career Belief Inventory – CBI*; Krumboltz, 1991, 1994). A legtöbb olyan kutatást, amelyik ezeket a mérőeszközöket használta, az elméleti fogalomalkotástól függetlenül végezték el (Tinsley, 1992).

A kutatás bemutatása

Módszerek, minta és eszközök

Az alábbiakban bemutatásra kerülnek a kutatás során alkalmazott módszerek, a minta és az eszközök. Az adatok elemzése az IBM SPSS Statistics for Windows v.23 és az SPSS AMOS v.22 statisztikai programcsomagokkal történt. A normalitásvizsgálatot a Kolmogorov-Smirnov és a Shapiro-Wilk teszt alkalmazásával végeztük el. A kérdőíves vizsgálatban 507 fő magyarországi középfokú köznevelési intézményben tanuló 9–12. osztályos diák vett részt. A célcsoport eléréséhez az intézmények vezetőit kértük meg, hogy tegyék lehetővé és segítsék a kérdőív kitöltését. A szülők hozzájárultak gyermekük vizsgálatban történő részvételéhez, illetve a nagykorú tanulók önkéntesen vettek részt a vizsgálatban. A kérdőíveket online vagy papíralapon juttattuk el az iskolákba.

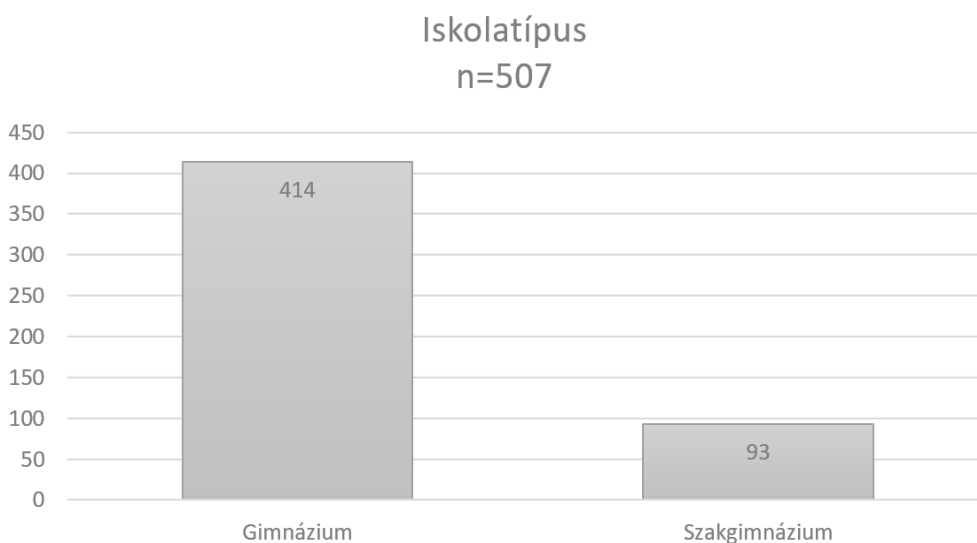
Az adatfelvételt nehezítette, hogy az online megkeresésre nagyon kevés válasz érkezett. Ezt elsősorban az iskolákhoz érkező más témájú kérdőívek magas számának tudtuk be. A kérdőívek kiosztását megelőzően az iskolaigazgatók hozzájárulását kértük a kitöltéshez, illetve lehetőséget biztosítottunk a kérdőív online megosztására is, hogy az ország bármely részéről csatlakozni lehessen a kutatáshoz. A résztvevőket biztosítottuk arról, hogy mind az iskolát, mind a válaszadó diákokat anonimitás védi. Az oktatási intézményen belüli vizsgálat lefolytatása előtt a diákok, a pedagógusok és a szülők információt kaptak a vizsgálatokban való részvétel feltételeiről, jellemzőiről és a kutatás céljairól.

A vizsgálatban való részvétel önkéntes és anonim volt. A tanulók a kérdőívcsomag kitöltésének megkezdése után is elállhattak a részvételi szándékuktól. A kitöltés az osztálytermekben zajlott, egy része web alapú volt, kisebb része papír-ceruza kitöltésen alapult. Aki igényelte, annak lehetőséget biztosítottunk az eredmények megismerésére. A kérdőívből származó eredményeket kizárólag kutatási célokra, összesítve használjuk fel.

		Életkor:					Összesen	
		15,0	16,0	17,0	18,0	19,0		
Nem:	férfi	84	45	48	32	8	215	42,4%
	nő	114	63	43	44	26	292	56,8%
Összesen		198	108	91	76	34	507	100%

1. táblázat: A vizsgálati minta jellemzői (Forrás: Olteanu, 2022, p. 101).

A vizsgálat alapjául szolgáló mintába 507 középiskolás került, akik 15 és 19 év közöttiek (M életkor =16,29, SD életkor =1,3). Nemek szerint a minta 56,8%-a nő ($n=292$), 42,4%-a pedig férfi ($n=215$). A középiskolás mintában szerepeltek gimnazisták ($n=414$; 81,7%), valamint szagimnazisták ($n=93$; 18,3%).

1. ábra: Intézménytípusok reprezentációja (Forrás: Olteanu, 2022, p. 102).

Összegezve: a középiskolás minta tagjai kétféle intézménytípusból kerültek ki (gimnázium és szagimnázium), túlnyomórészt vidéki iskolákból. A vizsgálati mintában szereplő diákok tanulmányi átlaga jó. Előző féléves tanulmányi átlaguk 4,06 ($SD=0,71$).

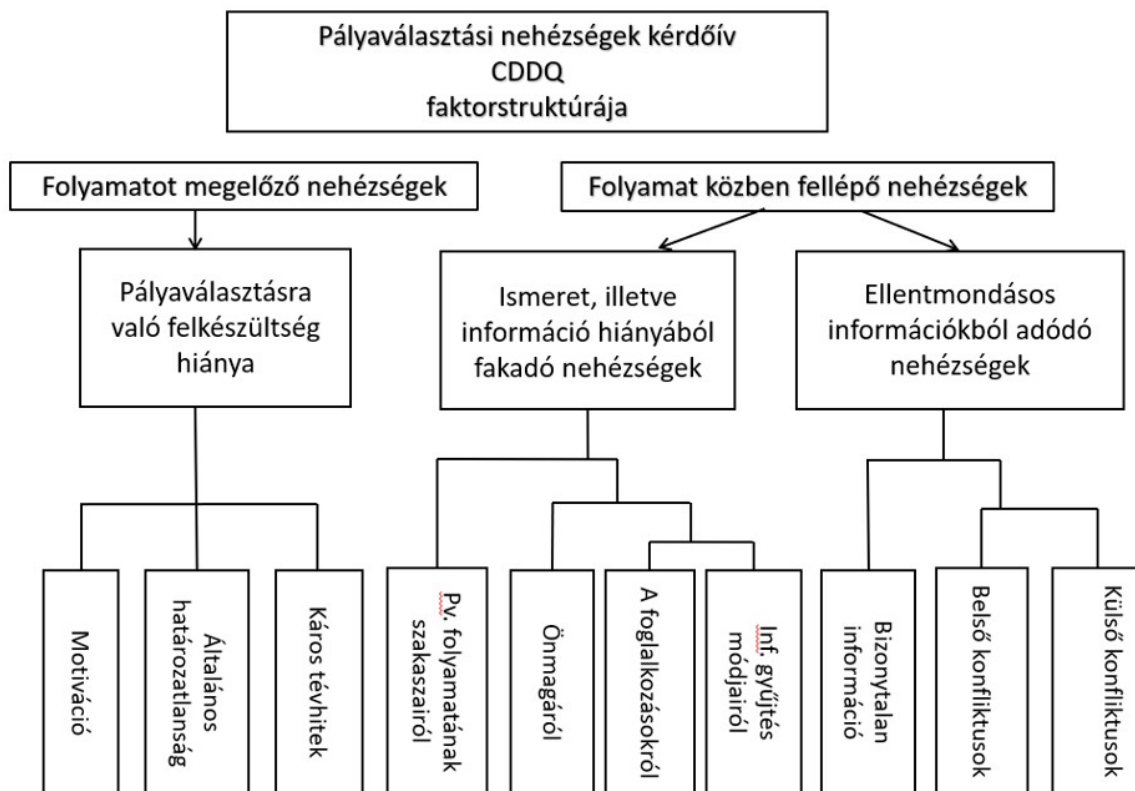
Eszközök

A kutatásban két eszközt, a Pályaválasztási nehézségek kérdőív (CDDQ; Gati, Krausz, & Osipow, 1996) és a Pályaválasztási faktorok gyűjteményének (Career Factors Inventory – CFI; Chartrand et al., 1990) magyar mintán adaptált változatait alkalmaztuk. A CDDQ-t 2022-ben a szerző, Olteanu Lucián Líviusz, a CFI-t 2012-ben Lukács Fruzsina adaptálta.

Pályaválasztási nehézségek kérdőív (CDDQ)

A döntésemélet alapján olyan modell került kidolgozásra, amely az „ideális pályaválasztóra” való identifikálást tűzte ki céljául (Gati & Itay, 2005). Ez a kifejezés olyan személyt takar, aki tisztában van a pályaválasztás szükségességével, és kész is rá, valamint képes meghozni a „helyes döntést” (azaz egy olyan döntést, amely leginkább kompatibilis az adott egyén céljaival, és megfelelő döntési folyamat eredménye). A pályaválasztási folyamat összetettsége a legtöbb ember számára megnehezíti azt, hogy ideális pályaválasztóvá váljon. Az ideális pályaválasztótól való bármely eltérést potenciális problémaként határoztak meg, amely az egyén döntési folyamatára a következő módokon lehet hatással: (a) megakadályozza az egyént a döntéshozatalban, vagy (b) kevésbé jó döntéshez vezet.

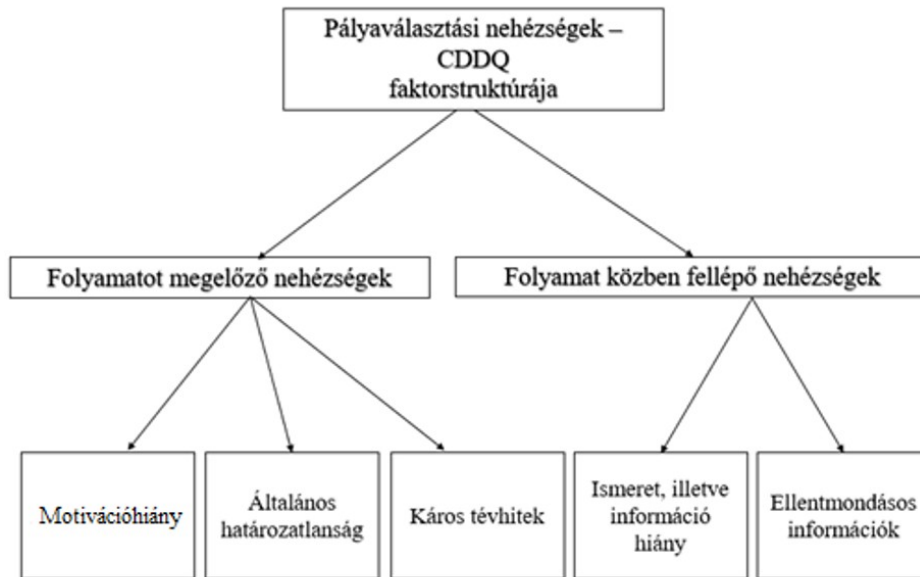
A kérdőív első változata 44 állítást tartalmazott, melyek megfelelnek az elméleti modellben szereplő 44 pályaválasztási nehézségnek. A későbbiek során az itemek számát 34-re redukálták a teszt belső konzisztenciájának javítása érdekében. A 34 kérdésből 2 pedig a validitást hivatott ellenőrizni. A három főkategóriához 10 alskálát fejlesztettek ki, melyek a tesztben alkalmazott 10 kategóriának felelnek meg (lásd 2. ábra).

2. ábra: A CDDQ eredeti faktorstruktúrája (Forrás: Gati et al., 1996).

A CDDQ eredeti javasolt struktúrája (Gati & Saka, 2001) tíz jól meghatározható faktort tartalmazott, amelyeket nem támasztottak alá megerősítő faktoranalízissel (CFA). Ezért feltáró faktoranalízist alkalmaztunk, hogy megvizsgáljuk, a kérdőívet alkotó elemek mögött meghúzódó látens faktorok megfelelnek-e az angol változatban találtaknak. A mérőeszköz adaptációja során fontos szempontként jelent meg az, hogy a különböző területeket egy dimenzió belül vagy külön változókként kezeljük-e. A megerősítő faktoranalízis során a szakirodalomban fellelhető vizsgálatokkal szemben a középiskolás mintán ($n=507$) az ötfaktoros modell bizonyult elfogadhatónak (lásd 3. ábra). Az eredeti kérdőív 32 itemével szemben a magyar skála 31 itemet tartalmaz. A kiesett tétel, a CDDQ 9-es változó esetében pedig lehetséges, hogy túlságosan általános volt a megfogalmazás, ezért magasak lettek a keresztöltések (Olteanu, 2022).

A kutatások eredménye szerint CDDQ kérdőív tényezőinek struktúráját a kulturális különbségek jelentősen befolyásolhatják. Mivel a faktorstruktúrájuk eltér, például a kínai verzióban csak két (Creed & Wong, 2006), az iráni vizsgálatban három (Vahedi, Farrokhi, Mahdavi, & Moradi, 2012), a görög vizsgálatban pedig hét faktor különült el (Vaiopoulou, Papavassiliou-Alexiou, & Stamovlasis 2019).

3. ábra: A CDDQ magyar változatának végleges, 31 elemet tartalmazó struktúrája
(Forrás: Olteanu, 2022, p. 111).

Pályaválasztási bizonytalanság kérdőív (CFI)

A Chartrand és munkatársai (1990) által kidolgozott Pályaválasztási bizonytalanság kérdőív (Career Factors Inventory) a pályaválasztási bizonytalanság érzelmi és kognitív tényezőit méri. A kérdőív négy alskálát foglal magába: pályaválasztási szorongás (Career Choice Anxiety, 6 item), általános bizonytalanság (Generalized Indecisiveness, 5 item), észlelt információszükséglet (Perceived Need for Information, 6 item), valamint észlelt önismeretigény (Perceived Need for Self-Knowledge, 4 item). Az első két skála a pályaválasztási döntésben jelentkező határozatlanság személyes-emocionális vonatkozását, a pályaválasztás miatti aggodalmakat, valamint az általános döntéshozattal kapcsolatos aggodalmakat, a 3. és a 4. skála a karrierhez és az önismerethez elengedhetetlen információszükségletet méri. Az affektív és a kognitív (információs) előzmények megkülönböztetése azért fontos, mert a döntés hiánya az információdeficitnek, az affektív interferenciának vagy mindkettőnek a következménye. A CFI segítségével egy profil alkotható a kliens karrierrel kapcsolatos döntéshozatali nehézségeiről. Ez a profil – az interjúval együtt – jól használható a diagnózisalkotáshoz és intervencióválasztás feltérképezéséhez is.

Chartrand és Robbins (1990) szerint mind a négy CFI-skála szignifikánsan előrevetíti a karrierrel kapcsolatos határozatlanságot. A CFI dimenzióinak segítségével a pályaválasztási döntéssel különbözőképpen jellemezhető csoportokat lehet létrehozni, melyek fejlődésükben eltérnek egymástól.

Magyarországon a CFI kérdőívet először Lukács Fruzsina érvényesítette 2012-ben, ($n=683$ középiskolás mintán), majd 2021-ben egy újabb középiskolás mintán ($n=507$) újból megerősítésre került Olteanu Lucián Liviusz által (Olteanu, 2022).

Eredmények

A CDDQ és a résztvevők neme, életkora közötti kölcsönhatások

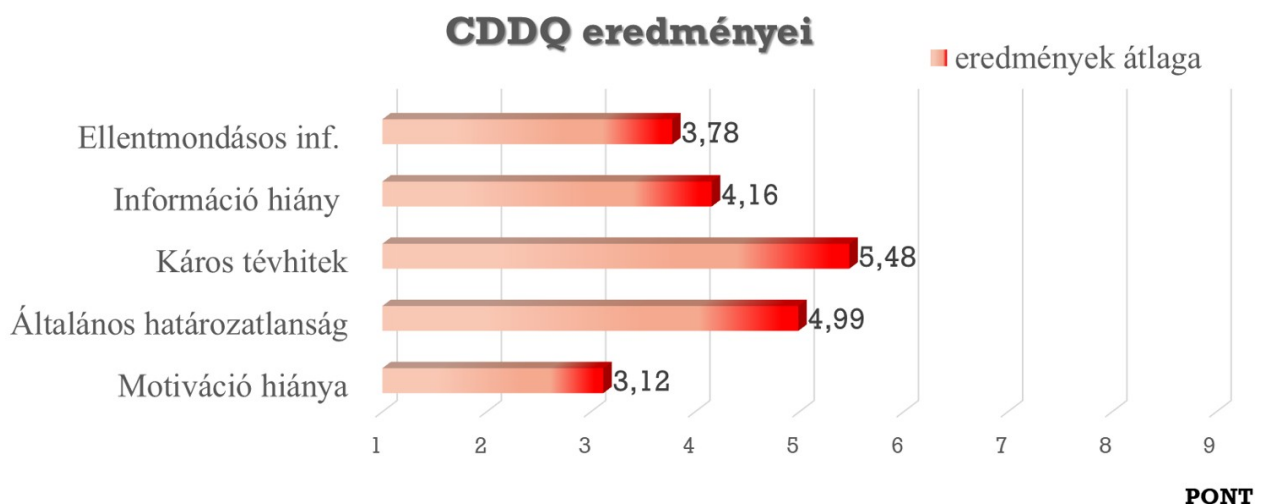
A következőkben a középiskolások által kitöltött pályaválasztási nehézségek kérdőív (Career Decision-making Difficulties Questionnaire, CDDQ) magyar változatának végleges, 31 elemet tartalmazó változatából kinyert adatok kerülnek bemutatásra. Bemutatjuk a pályaválasztási nehézségek alakulását vizsgáló tesztek eredményét, külön fókuszálva a diákok életkorának, illetve nemének eltérésére, azok egyenként vagy egymással való kölcsönhatására.

A CDDQ kérdőív eredményei alapján elmondhatjuk, hogy a vizsgálatban részt vevő középiskolás diákok többsége a pályaválasztási nehézségek tekintetében mérsékelt szintű nehézséggel küzd. A káros tévhitek változó (a pályaválasztás folyamatáról kialakított diszfunkcionális tévképzeteket jelentenek, mint például az irracionális elvárások önmagunkkal vagy a vágyott szakmával kapcsolatban) esetében az elért eredmények értékei nagyon megközelítik a súlyos szintet (lásd 3. ábra).

A vizsgálatok eredményei egyértelműen alátámasztják azokat korábbi tapasztalati megfigyeléseket (Artaya, 2019), amelyek szerint az iskolai pályaeorientáció során a diákok gyakran pályaválasztási nehézségeket élnek meg. Ha a CDDQ változóit (lásd 2. táblázat) a résztvevők neme és/vagy életkora kölcsönhatásában nézzük, akkor a pályaválasztási nehézségek újabb érdekes aspektusait fedezhetjük fel. A motivációhiány leginkább a minta férfi tagjait érinti. Életkor szempontjából pedig a 16 éves korosztályra jellemző leginkább. A két változó kölcsönhatásának aspektusából vizsgálva pedig azt láthatjuk, hogy a 16 éves férfi korosztályt érinti szignifikánsan. Az általános határozatlanság a minta női tagjait érinti, életkor szempontjából pedig a 18 éves korosztályra hat a legerőteljesebben. A káros tévhitek nevű tényező nemtől és korosztálytól függetlenül a teljes mintára átfogóan hat. Ismeret, illetve információ hiánya nemtől függetlenül a 16 éves korosztályt érintette szignifikánsan.

Ellentmondásos információk elsődlegesen a minta férfi tagjaira jellemzőek, az életkor szempontjából pedig a 16 évesekre hat. A két változó kölcsönhatását vizsgálva pedig a 18 éves férfiakra hatnak szignifikánsan.

Az alábbi adatok olyan eredményeket tartalmaznak, amelyekből értékes következtetéseket lehet levonni a pályaválasztási nehézségekre vonatkozóan, ha a jövőben hosszútávú beavatkozásra kerül sor.

4. ábra: A CDDQ eredményeinek átlaga (Forrás: Olteanu, 2022, p. 129).

- az 1-3,33 alatti értékek kismértékű,
- a 3,33-6,34 közötti eredmények mérsékelt szintű,
- a 6,34-9 közötti eredmények pedig súlyos pályaválasztási nehézséget jeleznek (Amir, Gati, & Kleiman, 2008).

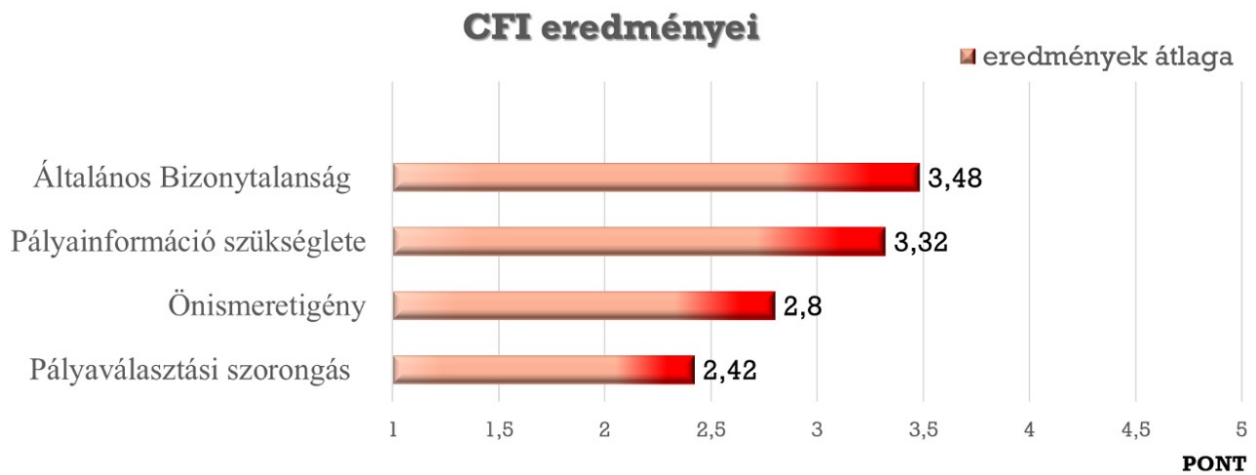
		Motivációhiány	Általános határozatlanság	Káros tévhitek	Ismeretlen, illetve információ hiánya	Ellentmondásos információk
		Medián				
		3,000	5,000	5,666	4,181	4,000
Nem	Férfi	279,32*	229,34	255,88	262,63	266,42*
	Nő	235,05	272,45*	252,60	247,57	244,71
Életkor	15	264,69	230,17	260,18	255,42	253,18
	16	270,88*	264,76	264,75	293,52*	301,48*
	17	248,79	262,53	254,70	250,53	243,56
	18	208,88	280,13*	244,44	201,01	193,37
	19	257,96	277,32	203,40	247,90	271,43
	Életkora – Neme*	16 éves férfi		18 éves férfi*		

2. táblázat: CDDQ összegző táblázat a minta neme, életkora egyenként és egymással való kölcsönhatásban * $p < 0,05$, $n = 507$ (Forrás: Olteanu, 2022, p. 129).

CFI és a résztvevők neme, életkora közötti hatások

A következőkben bemutatjuk a középiskolások által kitöltött pályaválasztási faktorok gyűjteménye kérdőív (Career Factors Inventory CFI) magyar változatának végleges, 17 elemet tartalmazó kérdőívéből kinyert adatokat. A diákokra ható változók hatását ismét egyenként, illetve az egymással való kölcsönhatás szempontjából vizsgáljuk meg.

Összegzésként arról számolhatunk be, hogy a vizsgálatban részt vevő középiskolás diákok többségének CFI-kérdőív eredményei arról árulkodnak, hogy az általuk érzett pályaválasztási nehézségek mérsékelt szintűek. Az általános bizonytalanság változó értéke azonban megközelíti a súlyos pályaválasztási nehézségek alsó értékét. A vizsgálatok CFI-kérdőív eredményei is alátámasztották azt a korábbi tapasztalati megfigyelést, miszerint az iskolai pályaaorientáció során a diákok gyakran pályaválasztási nehézségeket élnek meg (lásd 5. ábra). Ha a CFI faktorokat (lásd 3. táblázat) a résztvevők neme, életkora egyenként vagy egymással való kölcsönhatásában nézzük, akkor újabb érdekes perspektívát fedezhetünk fel a pályaválasztási nehézségek terén. A pályaválasztási szorongás nemtől függetlenül, főként a 17 éves korosztályt érintette. Az önismeretigény, főként a minta női tagjaira jellemző. Az életkor tekintetében a 16 évesekre hat szignifikánsan és a két változó kölcsönhatását vizsgálva a 15 és a 17 éves nőkre hat szignifikánsan. Pályainformáció szükséglete nemtől függetlenül a 16 éves korosztályt érinti szignifikánsan. Az általános bizonytalanság pedig a minta női tagjaira hat életkortól függetlenül. Az életkor és a nem kölcsönhatását vizsgálva a minta 15 éves női résztvevőire hat szignifikánsan.

5. ábra: A CFI eredményeinek átlaga (Forrás: Olteanu, 2022, p. 140).

- 1-2,5 alatti értékek kismértékű,
- a 2,5-3,5 közötti eredmények mérsékelt szintű,
- a 3,5-5 közötti eredmények pedig súlyos pályaválasztási nehézséget jeleznek.

		Pályaválasztási szorongás	Önismeret igény	Pályainformáció szükséglete	Általános bizonytalanság
		Medián			
		2,400	3,000	3,166	3,500
Nem	Férfi	250,36	235,53	241,52	232,59
	Nő	256,72	266,32*	263,34	270,02*
Életkor	15	250,36	252,01	249,67	253,65
	16	247,57	271,92*	287,97*	257,53
	17	275,95*	246,40	241,93	249,17
	18	235,26	242,55	241,41	254,24
	19	278,76	254,65	231,76	257,21
Neme *Életkor		15 és 17 éves nő*			15 éves nő*

3. táblázat: CFI összegző táblázat a minta neme, életkora egyenként vagy egymással való kölcsönhatásban. A táblázatban szereplő adatok az átlagok rangját mutatják. * $p < 0.05$, $n = 507$ (Forrás: Olteanu, 2022, p. 140).

Összegzés

A kutatás célja a középiskolásokat érintő pályaválasztási jelenségek felmérése volt, amelyet a frissen adaptált és megvizsgált kérdőívekből kinyert adatokra alapoztunk. Ezeket kilenc változó mentén mértük az életkor, a nem, illetve ezek egymással való kölcsönhatása aspektusából. Az elemzés során a megszokott mindennapi gyakorlati tapasztalattól valamelyest eltérő és árnyaltabb képet kaptunk a diákok pályaválasztási szükségleteiről.

A középiskolások eredményeit tanulmányozva láthatjuk, a két kérdőív segítségével nyert adatok egyaránt mérsékelt szintű pályaválasztási nehézségeket jeleznek. Ezek közül kiemelkedő hatást fejt ki az általános határozatlanság, az általános bizonytalanság, a káros tévhit és a pályainformáció szükséglete. A fent említett négy faktort közelebbről megvizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy ezeknek a közös nevezője az információ-

hiány. Ennek alapján azt javasolhatjuk, hogy a fiataloknak elsődlegesen pontos, korrekt és célzott információ iránti szükségletét lenne ajánlatos kielégíteni. A bevett gyakorlat alapján a diákok pályaválasztási támogatását főként a 11-12. osztályba lépés időszakára szokás kalibrálni. Ehhez képest a kutatásban feltárt eredmények teljesen más képet festenek a diákok által megélt pályaválasztási nehézségekről. Kiderült, hogy már a 15 éves korosztály esetében is találunk jelentős pályaválasztási nehézségeket, amit leginkább motivációhiány formájában él meg a fiatal. A 16 évesek viszont – a kérdőíves kutatás eredményeiből kiindulva a vizsgált változók széles skáláján – komoly pályaválasztási nehézségekkel küzdenek. A 17 és a 18 éves korosztályok esetében jelenik meg a konkrét pályaválasztást támogató szükségletek iránti igény. A 17 éves korosztály szembesül a pályaválasztási döntés szükségletének nyomásával, ennek következtében megnő a pályaválasztási szorongásuk. Ez a nyomás általános határozatlanság formájában mutatkozik meg a 18 éves korosztály esetében. A nemi különbségek aspektusából érdekes látni, hogy az önismeretigény és a határozatlanság főként a minta női tagjaira jellemző, míg a motivációhiány és a megfelelő információforrások iránti igény főként a férfiakra jellemző.

Következtetések, a vizsgálat korlátai és perspektívái

Az iskolai pályaeorientáció csak egy röpké pillanat az életen át tartó pályaeorientáció folyamatában, mégis kulcsfontosságú szerepe van. Általa a diákok alapvető kompetenciákat, tudást szereznek, és értékes élettapasztalatokhoz jutnak. Ebben az időszakban számos megoldási stratégiát alapoznak meg, és ekkor kristályosodnak ki az egyéni életutak.

A fenti adatokból kiindulva érdemes lenne a pályaeorientációs tevékenységet újragondolni, és az eddig megszokott rutint kibővíteni, mivel jól érzékelhető, hogy a diákok nehézségei már 16 éves kor előtt jelentkeznek. Fejlődépszichológiai, illetve élettani adottságaikból fakadóan például nehezen lehet motiválni a 16 éves korosztályt. Ebben a periódusban számos belső és külső változáson esnek át, ami adaptációs krízisekkel jár (autoritáskrízis, identitáskrízis), ezek hatására nehezen lehet őket tartós elköteleződésre ösztönözni. Ideális lenne, ha már az alsóbb évfolyamosok számára átfogó pályaeorientációs, pályaeatudációs koncepció kerülne kialakításra, így ennek a folyamatnak az eredménye optimális esetben a pályaválasztási érettség elérése lenne, vagy legalábbis ebben az irányába történő pozitív változás lenne tapasztalható, ami elősegíthetné a teljes életpályán át tartó pályarugalmasság és alkalmazkodóképesség kialakulását.

A jövőben érdemes lenne nagyobb mintán is ellenőrizni a kérdőíveket, illetve fiatalabb korcsoportokra is kiterjeszteni a vizsgálatokat. A kutatás korlátai közé tartozik, hogy nem homogén gimnazista mintáról van szó, mivel a felmérésben 18%-os arányban szakgimnazista diákok is részt vettek. A még precízebb információszerzés szempontjából szerencsésebb lett volna kizárólag 500 fő fölötti gimnazista és/vagy 500-500 fő fölötti gimnazista és szakgimnazista mintán elvégezni a vizsgálatot. A későbbiekben érdemes lenne nagyobb szakgimnazista mintával kibővíteni a kutatást, ennek segítségével árnyaltabb képet kaphatnánk a középiskolások pályaválasztási nehézségeiről.

A kérdőívekből kinyert adatok alapján az életkor, illetve a nem, egyenként és egymással kölcsönhatásban befolyásolják a pályaválasztási változókat. Az eredmények alapján új, érdekes perspektívákat találhatunk a pályaválasztási nehézségeket illetően, melyek a diákok aktuális állapotát tükrözik.

Irodalom

1. Amir, T., Gati, I., & Kleiman, T. (2008). Understanding and Interpreting Career Decision-Making Difficulties. *Journal of Career Assessment*, 16(3), 281–309. <https://doi.org/10.1177/1069072708317367>
2. Auliyah, A. & Artaya, I. P. (2019). *The Influence of Work Facilities, Rewards, and Work Environment on Improving Employee Performance at Quds Royal Hotel Surabaya*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11854.92484>
3. Baranyai, E. (1932). *Nagy László munkásságának neveléstudományi eredményei, Értekezés a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből*. Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.
4. Blustein, D.L. (2008). The role of work in psychological health and well-being: a conceptual, historical, and public policy perspective. *American Psychologist* 63(4), 228–40. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.4.228> PMID: 18473608
5. Bordin, E. S. & Kopplin, D. A. (1973). Motivational conflict and vocational development. *Journal of Counseling Psychology*, 20(2), 154.
6. Chartrand, J. M. & Nutter, K. J. (1996). The Career Factors Inventory: Theory and Applications. *Journal of Career Assessment*, 4(2), 205–218. <https://doi.org/10.1177/106907279600400206>
7. Chartrand, J. M. & Robbins, S. B. (1990). Using Multidimensional Career Decision Instruments to Assess Career Decidedness and Implementation. *The Career Development Quarterly*, 39(2), 166–177. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1990.tb00837.x>
8. Council of the European Union (2008). *Az EU Tanácsának állásfoglalása (Council Resolution on better integrating lifelong guidance into lifelong learning strategies 2905th Education, Youth and Culture, Council meeting, Brussels, 21 november)* http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/educ/104236.pdf (2021.07.15.)
9. Creed, P. & Wong, O. (2006). Reliability and Validity of a Chinese Version of the Career Decision-Making Difficulties Questionnaire. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 6. <https://doi.org/10.1007/s10775-006-0003-3>
10. Fouad, N. A. (1993). Cross-Cultural Vocational Assessment. *The Career Development Quarterly*, 42(1), 4–13. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1993.tb00240.x>
11. Gati, I. & Itay, A. (2005). *The PIC Model for Career Decision Making: Prescreening, In-Depth Exploration, and Choice. Contemporary Models in Vocational Psychology* (pp. 15–62). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781410600578-5>
12. Gati, I., Krausz, M. & Osipow, S. (1996). A Taxonomy of Difficulties in Career Decision Making. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 510–526. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.43.4.510>
13. Juhász, I. (2018). *A versenyszféra pszichológiai elvárásai a jelenkor üzletkötőivel szemben*. Doktori (PhD) értekezés. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar. <https://doi.org/10.14750/ME.2019.024>
14. Krumboltz, J. D., Mitchell, A. M., & Jones, G. B. (1976). A social learning theory of career selection. *The Counseling Psychologist*, 6(1), 71–81. <https://doi.org/10.1177/001100007600600117>
15. Krumboltz, J. D. (2009): The Happenstance Learning Theory. *Journal of Career Assessment*, 17(2), 135–154.
16. Lukács, F. É. (2012). *A pályaválasztás és identitásfejlődés összefüggései*. PhD értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/46264> (2022.02.21.)
17. Meier, S. T. (1991). Vocational behavior, 1988–1990: Vocational choice, decision-making, career development interventions, and assessment. *Journal of Vocational Behavior*, 39(2), 131–181. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(91\)90008-A](https://doi.org/10.1016/0001-8791(91)90008-A)

18. Mező, F. (2021 megjelenés alatt). Javaslat a pályorientáció témakörében gyakori fogalmak rendszerezésére. *Különleges Bánásmód – Interdiszciplináris folyóirat*, 7(4), 7–19. <https://doi.org/10.18458/KB.2021.4.7>
19. Olteanu, L. L. (2022). *A pályaválasztás neveléstudományi aspektusai*. PhD értekezés. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem. <https://doi.org/10.15773/EKE.2021.009>
20. Savickas, M. L. (2012): Life Design: A Paradigm for Career Intervention in the 21st Century. In *Journal of Counseling & Development*, 90, 13–19.
21. Szatmári, L., P. (2017). Változások – választások, Az intézmény története a dokumentumok tükrében (pp. 9–36). Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat Továbbtanulási és Pályaválasztási Tanácsadó Tagintézménye igazgatója. ISBN 978-963-12-9324-1
22. Stiehm, J. H. & Townsend, N. W. (2002). *The U.S. Army War College: Military Education in a Democracy*. Temple University Press.
23. Sultana, R. & Watts, A. (2008). Career guidance in the Middle East and North Africa. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 8, 19–34. <https://doi.org/10.1007/s10775-007-9133-5>
24. Tinsley, H. E. A. (1992). Career decision making and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 41(3), 209–211.
25. The European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN) (2012), Budapest. <http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/hungarian/az-europaipalyaorientacios-szakpolitikai-halozat-elgpnszakszotara-elgpn-glossary/> (2021.10.10.)
26. Vahedi, S., Farrokhi, F., Mahdavi, A., & Moradi, S. (2012). Exploratory and confirmatory factor analysis of the career decision-making difficulties questionnaire. *Iranian Journal of Psychiatry*, 7(2), 74–81.
27. Vaiopoulou, J., Papavassiliou-Alexiou, I., & Stamovlasis, D. (2019). Career decision-making difficulties and decision statuses among Greek student teachers. *Hellenic Journal of Psychology*, 16(1), 74–94.
28. Walsh, W. B. & Osipow, S. H. (1988). *Career decision making* (pp. 274). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Examining the Career Decision-making Difficulties among Hungarian High School Students

The present study aims to analyze the data on career difficulties obtained by the Career Factors Inventory (CDDQ; Gati, Krausz, & Osipow, 1996) and reveal how the age and gender of high school participants affect the Career Factors Inventory (CFI; Chartrand et al., 1990) data.

Keywords: career decision-making; career decision-making difficulties; career guidance; decision-making